

УДК 336.77:[336.71+334.7]:332.1

Детермінанти взаємодії банківського і реального секторів регіональної економіки

Ірина Станіславівна Музика,
молодший науковий співробітник
відділу проблем розвитку фінансово-кредитних відносин у регіоні
Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів),
кандидат економічних наук

Галина Василівна Возняк,
докторант
Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів),
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

Анотація. Досліджено проблеми взаємодії банківського і реального секторів економіки в регіональному розрізі. Здійснено міжрегіональне порівняння за обсягами залучених банківськими системами регіонів кредитних ресурсів та обсягами спрямованих у реальну економіку кредитів. Розраховано прирости ВРП, викликані зміною обсягів кредитних вкладень в економіку регіонів України.

Ключові слова: фінансові ресурси, диференціація регіонів, кредитування, ефективність, взаємодія.

Постановка проблеми. Розвиток сучасних економічних систем є неможливим без ефективної взаємодії її окремих складових. Ключового значення в забезпеченні збалансованого соціально-економічного розвитку як України в цілому, так і регіонів зокрема набуває забезпечення безперервного і в достатніх обсягах банківського фінансування реального сектору економіки. Проведені дослідження дозволяють стверджувати про існування взаємозв'язку між рівнем розвитку банківського сектору і темпами зростання економіки, що обумовлений: поглибленням глобалізації у фінансовій сфері, процесами об'єднання та взаємопроникнення банківських, промислових і торгових капіталів, значною потребою реальної економіки у фінансово-кредитних та інвестиційних ресурсах, розширенням точок вкладення банківських капіталів тощо. Поліпшення соціальних стандартів і забезпечення поступового економічного зростання регіонів, особливо в умовах посткризового відновлення вітчизняної економіки, можливе за ефективної взаємодії банківського і реального секторів. У контексті зазначеного проблематика визначення перспективних напрямів взаємодії банківського і реального секторів економіки, а також роль банківської системи регіонів у забезпеченні їхнього економічного зростання викликає підвищений інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження процесів взаємодії банківського і реального секторів економіки внесли провідні вчені-економісти: О. Барановський, О. Вовчак, О. Дзюблюк, Т. Батуєва, А. Вожжов, Н. Єгорова, М. Крупка, М. Козоріз, А. Кузнецова, А. Пересада, Л. Федулова та багато інших. Попри значний доробок авторів щодо розв'язання методичних, методологічних та прикладних проблем взаємодії банківського і реального секторів економіки, усе ще залишаються відкритими низка проблем, котрі потребують подальшого дослідження в напрямках детермінації взаємодії банківського і реального секторів економіки в регіональному розрізі

та визначення економічних ефектів від залучення в реальну економіку кредитних ресурсів регіональних банківських систем. Вищенаведене вимагає активізації теоретичних і практичних пошуків розв'язання зазначених проблем.

Метою статті є обґрунтування теоретичних і практичних аспектів взаємодії банківського і реального секторів у контексті забезпечення економічного зростання регіону.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проблем взаємодії банківського і реального секторів економіки та її прояву в регіональному розрізі потребує з'ясування економічної сутності цього поняття, яке є складним і неоднозначним. Ми поділяємо думку науковців про те, що «дослідження організаційно-економічного аспекту взаємодії банків та промислових підприємств передбачає вивчення структурування економічних зв'язків між суб'єктами взаємодії, що включає в себе обмін фінансовими й інформаційними ресурсами і його оптимізацію» [1]. Взаємодія з реальною економікою забезпечує стійкість банківської системи і, навпаки: ріст промислового виробництва вимагає значних фінансових вливань, потребу в яких може забезпечити саме банківська система. У постулатах економічної теорії це відповідає так званій «класичній дихотомії» – системі функціонування двох ринків – реального і грошового. Господарські суб'єкти реального і фінансового секторів регіональної економіки самі по собі утворюють різні економічні системи, при цьому перебуваючи в постійній взаємодії [2]. Економічна наука неоднозначно ставиться до існування та щільності взаємозв'язку реального і фінансового секторів регіональної економіки. Не вдаючись до аналізу наявних наукових поглядів щодо цієї проблематики, спинимось на основних гіпотезах:

- розвиток фінансового сектору обумовлений попитом реального;
- розвиток реального сектору обумовлений пропозицією фінансового;

- фінансовий сектор негативно та / або нейтрально впливає на зростання реального сектору економіки;
- розвиток реального і фінансового секторів економіки є взаємообумовленим [3].

На різних етапах і в різних загальноекономічних умовах взаємовплив цих секторів проявляється по-різному. Однак нині є очевидним те, що функціонування фінансового і реального секторів є взаємопов'язаним, лише пропорційний розвиток цих секторів здатний забезпечити збалансоване економічне зростання загалом. Більш різнопланові та доступні фінансові послуги можуть забезпечити можливості трансформації більш значних обсягів заощаджень у виробничі інвестиції з вищою ефективністю [4], що призводить не лише до активізації зростання реальної економіки, а й до більш рівномірного її розвитку.

Сучасний етап функціонування вітчизняної економічної системи характеризується катастрофічною нестачею фінансових ресурсів для залучення їх на потреби реальної економіки, що є наслідком, у тому числі й нереалізованості проголошеної на державному рівні спрямованості на регіоналізацію економіки. Адже це априорі покладає в основу управління регіоном принципи самозабезпеченості та самодостатності, необхідності підвищення зацікавленості регіональної влади у створенні, пошуку та максимально ефективному використанні наявних і залученні незадіяних у відтворювальні процеси фінансових ресурсів. Слід визнати, що ефективна взаємодія банківської системи і реального сектору економіки на регіональному рівні має забезпечувати досягнення достатнього для нього рівня економічного розвитку та, найважливіше, кінцевою метою такою взаємодії має стати зростання вартості регіональних активів (капіталізації регіону). Недооцінка регіональних активів є фактором впливу на темпи розвитку економіки. Капітали концентруються в найбільш капіталізованих регіонах, активи «стікаються» в ті регіони, де їхня вартість є максимальною. Території, де рівень капіталізації є незначним, неспроможні утримувати капітал, відчувають значний відплив ресурсів і, як наслідок, не є спроможними забезпечувати ефективний розвиток своєї економіки. Ступінь асиметричності регіонів України є тому підтвердженням. Спостерігається катастрофічний розрив між макрорегіонами України не лише за основними показниками соціально-економічного розвитку (це пов'язано, по-перше, із включенням механізму ринкової конкуренції, що розділив регіони за їх конкурентними перевагами і недоліками. По-друге, з проявом різних можливостей адаптації до ринку регіонів із різною структурою економіки та різним менталітетом населення і влади. По-третє, позначилася фактична нерівність економічних взаємин різних регіонів України за центром [5]), а й за показниками, що характеризують можливість їхнього кредитного забезпечення).

Проведені дослідження показали, що на шість областей (Донецьку, Дніпропетровську, Запорізьку, Луганську, Харківську і Київську) припадає понад 45% основного капіталу України. Лише в п'яти областях України сконцентровано близько 89% банків – юридичних осіб. Надвисокий рівень концентрації основ-

них економічних і соціальних ресурсів у межах декількох регіонів пояснюється їхнім пріоритетним значенням реалізації державної регіональної політики та інвестиційною привабливістю. Щодо власного капіталу банків – юридичних осіб областей, то, для прикладу, власний капітал одного банку («ПриватБанк»), що зареєстрований у Дніпропетровську, становив станом на 01.01.2012 р. 16 746,978 млн грн, що у 12,84 раза більше, ніж сукупний власний капітал банків – юридичних осіб Львівської області, і в 9,13 раза більше, ніж сумарно власний капітал усіх банків областей Карпатського регіону України.

Проведене міжрегіональне порівняння за обсягами залучених депозитів і виданих кредитів суб'єктам економіки в регіональному розрізі (у розрахунку на одну особу населення) дозволило розрахувати розмах варіації, який за показником «депозити нефінансових корпорацій» становив 13,42 грн, тобто 39,34 раза; розмах варіації за показником «кредити, надані фінансовим корпораціям» – 61,07 грн (55,04 раза). Спостерігається системність процесів міжрегіональної асиметрії і поглиблення розриву між «регіонами-лідерами» та іншими регіонами України. Розмах асиметрії за обсягами залучених депозитів нефінансових корпорацій сягає від 139 разів у 2008 р. до 113,6 раза – у 2012 р.

Проведені розрахунки дозволяють стверджувати про існування певної тенденції до конвергенції регіонів за обсягами залучених банківських депозитів суб'єктів господарювання. Однак стверджувати про позитивність цієї тенденції не доцільно: конвергенція спостерігається на тлі об'єктивних процесів, пов'язаних із посткризовим відновленням, передусім, довіри до фінансових установ, деяким поживленням у реальному секторі економіки, посткризовим відновленням кредитування банківськими установами суб'єктів підприємництва і домогосподарств, але аж ніяк не із досягненням регіонами позитивного результату свого розвитку.

Щодо коштів, залучених банківськими установами на депозитні рахунки домашніх господарств, то можна констатувати, що лідером виступає Центральний макрорегіон (за рахунок м. Києва), у середньому протягом досліджуваного періоду його частка становила 36,8% від загального обсягу залучених депозитів. Інші регіони можна згрупувати так: Причорноморський, Донецький, Придніпровський – відповідно, їхня частка у структурі загальноукраїнського обсягу залучених депозитів домогосподарств становить 11,19, 13,25 і 12,27%; Східний і Карпатський – відповідно, 8,73 і 8,12%; Подільський і Поліський макрорегіони – 4,3 і 4,64%. Розмах варіації між Центральним і Подільським макрорегіонами за результатами першого півріччя 2012-го сягає близько 8,8 раза. Зазначимо, що обсяги залучених коштів суб'єктів господарювання корелюють із показниками, що характеризують розвиток суб'єктів підприємництва регіонів.

Найбільший потенціал щодо фінансування модернізаційних процесів в Україні мають інвестиції та банківські кредити (обсяг прямих іноземних інвестицій, спрямованих в українську промисловість за 10 місяців 2012 року, становив 16,866 млрд дол. (32% загального обсягу), у фінансовий сектор – 15,702 млрд дол. (29,8%). Забор-

гованість українських підприємств за кредитами і позиками, торговими кредитами та іншими зобов'язаннями перед прямими іноземними інвесторами на 1 жовтня 2012 р. становила 9,843 млрд дол. [5]). Проте, як зазначалося вище, лише висококапіталізовані регіони здатні в нинішній економічній ситуації до залучення у свою економіку банківських кредитів та інвестиційних ресурсів. За нашими розрахунками, 81,14% усього обсягу залучених кредитних ресурсів за результатами першого півріччя 2012-го було спрямовано в розвиток трьох найбільш промислово розвинених регіонів – Центрального, Придніпровського і Донецького, які охоплюють лише сім областей України (обсяги ПІП в ці регіони 2012 року становили 26 463,9; 9 054,1 та 3 280,4 млн доларів США відповідно, а це 73,66% від загального обсягу ПІП в Україну протягом року). Причому асиметрія розвитку областей, які входять до складу макрорегіонів, вражає (особливо це стосується м. Києва, Київської та Черкаської областей, що формують Центральний макрорегіон). На частку решти 18 областей України, які сукупно формують п'ять макрорегіонів, припадає 18,86% загального обсягу кредитів, залучених суб'єктами економіки, і 26,34% загального обсягу ПІП. Здійснений розрахунок співвідношення обсягів залучених депозитів і кредитів, спрямованих в економіку макрорегіонів, показав, що лише два з 8-ми макрорегіонів (Центральний і Придніпровський) не покривають власні потреби у кредитних ресурсах, залучаючи близько половини необхідного обсягу поза своїми межами. У той же час у шести макрорегіонах це співвідношення є значним і максимально сягає 183,4% у Подільському макрорегіоні.

Розрахунки підтверджують суттєві процеси перерозподілу ресурсів, що є наслідком такого: структура банківських секторів регіонів України гіпердиференційована, фінансово-кредитні установи як акумулятори кредитних ресурсів територіально розміщені нерівномірно; акумульовані ресурси концентруються в кількох фінансових центрах, обслуговуючи потреби економіки власних регіонів. Це призводить до того, що лівова частка кредитних ресурсів, які створені на території регіону, обслуговує відтворювальні процеси за його межами. Перетворюючись у кредитний потенціал інших регіонів і перерозподіляючись між центром та іншими регіонами через систему міжбюджетних, фінансово-податкових та інших відносин, вони лише частково повертаються в регіон створення як його фінансові ресурси – бюджетні, інвестиційні, кредитні.

Одночасно із зазначеною диференціацією в Україні останнім часом існує суперечність між орієнтирами розвитку банківсько-фінансового і реального секторів економіки. Нині структура банківських кредитів за галузями і термінами не відповідає потребам модернізаційних процесів – переважна частка кредитів (понад 70%) спрямована в поточну діяльність і за останні три роки структура інвестицій практично не змінилася. Найбільша частка кредитів зосереджена в переробній промисловості та торгівлі, на які, загалом, припадає 62% обсягу кредитів [7] (за перше півріччя 2012-го 36% промислових інвестицій було спрямовано в добувну промисловість, з них 27% – у добування паливно-енергетичних корисних копалин, 22,4%

становила частка виробництва електроенергії, газу та води, 10,3% – металургії). Водночас спостерігається низьке інвестиційне забезпечення переробних галузей (зокрема, лише 7,7% промислових інвестицій було спрямовано в машинобудування).

Проведені дослідження засвідчили, що в усіх, без винятку, макрорегіонах переважаючими напрямками кредитування є переробна промисловість, торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку та операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг і надання послуг підприємцям. Лише в одному макрорегіоні – Подільському – пріоритетним для кредитування є сільське господарство, його частка становить 32,8% від загального обсягу кредитування суб'єктів господарювання регіону. Частка кредитів, спрямованих у сільське господарство, для прикладу, за результатами семи місяців 2012 року, в Україні становить лише 6,21% від загального обсягу виданих кредитів. Беззаперечно, що переважна спрямованість банківських ресурсів тільки в названі вище галузі не сприяє збалансованому розвитку економіки країни. Переважний обсяг кредитів залучається на коротко- та середньострокові терміни, їхня вартість є надвисокою: на міжбанківському ринку склалась ситуація, за якої ставки за гривневими кредитами сягнули понад 20%, ставки для кредитування як реального, так і приватного секторів – ще вищі (плата за короткостроковий споживчий кредит у гривнях коливається в межах від 21 до 39% річних).

Зазначене вище свідчить про неефективність існуючої політики регіонального розвитку, що розвивається на тлі непродуманого перерозподілу ресурсів і доходів між регіонами, відсутності структурних зрушень їх економіки і, як наслідок, неефективності наявних фінансових механізмів зниження асиметрій соціально-економічного розвитку регіонів України. Також слід визнати, що, з одного боку, слабкість регіональних фінансово-кредитних систем гальмує розвиток реального сектору. З іншого – результати діяльності реального сектору економіки не завжди дозволяють фінансово-кредитним інституціям розглядати питання цільового фінансування проєктів розвитку, що однозначно не сприяє зниженню ризиків фінансово-кредитної системи.

Слід констатувати: не можна однозначно стверджувати, що максимізація кредитних впливів у реальну економіку дозволить максимізувати економічні ефекти, які в результаті таких впливів можуть відбуватись, і забезпечить зростання капіталізації регіональних активів. А отже, постає питання оцінки таких ефектів: система управління регіоном має оцінюватись і з позицій визначення ефективності управління кредитними ресурсами, які є в її розпорядженні. Оскільки найбільш вагомий індикатором розвитку регіональних економік є валовий регіональний продукт, то ефективність регіональної кредитної політики визначається приростом ВРП, який забезпечується кредитними вкладеннями в економіку регіону, що його викликали. Спираючись на вищевикладене, нами було здійснено розрахунки економічної ефективності регіональної кредитної політики (табл.), які дозволили виявити, що протягом досліджуваного періоду приріст ВРП, який забезпечувався кредитними вкладеннями в економіку регіонів,

не перевищував 1,8%. Середнє значення показника в Україні варіювало від 0,86% у 2008 р. до 1,19% – у 2010 р. Слід визнати, що за незначного, але стабільного приросту обсягів кредитування зміна обсягу ВРП, викликаному цим приростом, є вкрай низькою. А отже, можна стверджувати, що кредитна політика, яка провадиться в регіонах, не може вважатись ефективною.

Таблиця
Приріст ВРП, викликаний приростом кредитних вкладень
в економіку регіонів (2007–2010 рр.), %

Регіон, область	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
АР Крим і м. Севастополь	0,831	0,766	1,130	1,260
Вінницька	0,912	0,770	1,085	1,314
Волинська	0,765	0,926	1,010	1,167
Дніпропетровська	1,061	0,947	0,751 – min	0,942
Донецька	0,762 – min	0,695 – min	0,852	1,355
Житомирська	0,800	0,880	1,228	1,351
Закарпатська	0,988	0,857	0,970	1,430 – max
Запорізька	1,153 – max	0,822	0,982	1,168
Івано-Франківська	0,806	0,782	1,237	1,816
Київська і м. Київ	0,823	0,856	0,940	1,089
Кіровоградська	0,869	0,777	0,905	0,815 – min
Луганська	0,843	1,053 – max	0,984	1,368
Львівська	0,862	0,976	1,314 – max	1,239
Миколаївська	0,848	0,763	1,199	1,187
Одеська	0,828	0,984	1,066	0,936
Полтавська	0,975	0,770	1,116	1,553
Рівненська	0,979	0,873	0,976	1,032
Сумська	0,936	1,013	1,070	0,950
Тернопільська	0,874	0,732	1,010	1,161
Харківська	0,967	0,806	1,115	1,015
Херсонська	0,882	0,913	1,026	0,963
Хмельницька	0,775	0,800	1,064	1,143
Черкаська	0,860	0,903	0,999	0,907
Чернівецька	0,942	0,952	0,923	1,190
Чернігівська	0,960	0,844	1,064	1,289
Середнє значення	0,892	0,859	1,041	1,186

Примітка. Складено та розраховано з використанням даних офіційного сайту НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua> ; даних офіційного сайту Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Список використаних джерел

1. Підвищення ефективності взаємодії банківського і реального секторів економіки в умовах глобалізації та євроінтеграції : монографія / кол. авт. ; за ред. д-ра екон. наук О. І. Барановського. – К. : УБС НБУ, 2010. – 482 с.
2. Вагизова В. И. Региональная экономическая система: понятие, противоречия и развитие реального и финансового секторов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://old.tisbi.org/science/vestnik/2012/issue1/Vagizova.pdf>.
3. Горюнов А. П. Взаимосвязь финансового и реального секторов экономики: теоретические аспекты [Электронный ресурс] / А. П. Горюнов, А. З. Шляховой. – Режим доступа : <http://elibrary.ru/item.asp?id=11395189>.
4. Джахан С. Еще больший кусок растущего пирога [Электронный ресурс] / С. Джахан, Б. Макдоналд. – Режим доступа : <http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2011/09/pdf/jahan.pdf>.

Аналіз отриманих результатів показує досить цікаву тенденцію, коли області-лідери (Донецька, Дніпропетровська і Луганська) виступають аутсайдерами з приросту валового регіонального продукту, який забезпечується приростом кредитів в їхню економіку, за максимального приросту цього показника. Хоча саме ці області виступають лідерами за обсягами кредитів, спрямованих в їхню економіку, обсягами валового регіонального продукту та створеної валової доданої вартості. А значить: в умовах шоків вплив фінансового (кредитного) сектору і реальний є незначним. Розвиток реального сектору регіонів відбувається за рахунок інших чинників.

Загалом, в Україні спостерігається дисонанс між розвитком фінансового і реального секторів економіки, причому розвиток фінансового відбувається значно швидшими темпами, що й пояснює вищезазначені результати. Серед причин такої ситуації: випереджачі темпи росту позичкового капіталу над темпами зростання ВРП, випереджачі темпи динаміки обсягу наданих кредитів над відповідними показниками ВРП, випередження приросту активів фінансового сектору над реальним сектором [2]. Проте слід констатувати, що високий ВРП – як в абсолютному значенні, так і на одну особу населення – не є запорукою розвитку регіону. Регіони Сходу України, що володіють розвиненою експорторієнтованою промисловістю, – Донецька і Луганська області, – насправді досить депресивні й у них погано розвинений малий бізнес.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**: попри стабільно позитивну динаміку кредитування реального сектору економіки областей України, домінуючого впливу на зростання регіональних економік це не має. Існує значна диспропорція у залученні та використанні акумульованих фінансово-кредитними установами ресурсів, створюючи так званий ефект «переливання» ефективності, коли, залучаючи ресурси в одних регіонах, акумулюючи вкладають їх в інші, обслуговуючи потреби економіки та зростання капіталізації лише деяких регіонів. Це вимагає впровадження як на державному, так і на регіональному рівнях виваженої політики регіонального розвитку, створення належного рівня системи управління процесами формування, розподілу та перерозподілу власних і залучення зовнішніх ресурсів, які можуть бути спрямованими в розвиток реальної економіки регіонів.

5. Міжрегіональна диференціація розвитку регіонів України [Електронний ресурс] / Н. О. Кухарська. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2012_05_25/5_kuharska.php.
6. Інформаційне агентство УНІАН, 05 лютого 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/news/535574-obsyag-pryamih-inozemnih-investitsiy-v-ukrajinu-skorotivsya-mayje-na-9.html>.
7. Межу економічної безпеки ми вже перетнули [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://glavcom.ua/articles/8622.html>.

Summary. Problems of co-operation of bank and real sectors of economy in a regional aspect have been investigated. Comparison between regions by values of credit resources, which was involved into the regional banking system and by values of the credits into the real economy have been implemented. A GDP growth caused by change of credit investments into the Ukrainian region's economy have been calculated.

Keywords: financial resources, differentiation of regions, crediting, efficiency, co-operation.